Nonviolent Peaceforce

РОЗБУДОВА МИРУ МОЖЛИВА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ:

UCP як підхід до розбудови миру

Women's Protection Team members celebrating, South Sudan, 2023 ©NP

Вступ

Часто вважається, що розбудова миру починається після припинення насильства. Проте багато чинників, що сприяють виникненню конфліктів, — таких як недовіра, слабкі інституції та соціальна маргіналізація — найбільш помітні та актуальні саме в надзвичайних ситуаціях або під час криз. Наразі діяльність суб'єктів розбудови миру обмежена, проте робота із забезпечення миру та захисту має вирішальне значення для деескалації і, в ідеалі, для запобігання повномасштабному переростанню ситуації у відкритий конфлікт. **Беззбройний захист цивільного населення (UCP)** — це форма розбудови миру, яка заповнює цю прогалину: вона дає змогу місцевим суб'єктам розпочинати або підтримувати зусилля з розбудови миру в умовах нестабільності шляхом забезпечення присутності, що слугує захистом, налагодження взаємовідносин та залучення всіх сторін.

У всьому світі цивільне населення страждає від зростання рівня насильства та прямих загроз своєму життю. За даними Організації Об'єднаних Націй, кількість жертв серед цивільного населення у збройних конфліктах зросла на 72% у період між 2022 і 2023 роками, причому частка жінок і дітей серед жертв відповідно вдвічі та втричі. У звіті OECP "Стани уразливості, 2025 р." підтверджується ця тенденція: у ньому визначено 61 регіон із високим або екстремальним рівнем уразливості, де проживає 2,1 млрд людей — 25 % світового населення, які, водночас, становлять 72 % від загальної кількості людей, що живуть у крайній бідності (за прогнозами, до 2040 року цей показник зросте до 92 %). Попри високу концентрацію збройних конфліктів — у 2023 році 24 з цих регіонів перебували у стані конфлікту, а 8 — у стані війни, причому 47 із 59 глобальних міждержавних конфліктів відбувалися саме в цих регіонах — обсяги ресурсів, що виділяються на запобігання конфліктам, залишаються критично низькими. Іноземна допомога в цілях розвитку (ІДР) спрямована на миротворчу діяльність у цих нестабільних регіонах, перебуває на другому найнижчому рівні з 2004 року, в той час як гуманітарна допомога досягла рекордного рівня, склавши 50% ІДР в умовах надзвичайної нестабільності.

У зв'язку з поширенням надзвичайних ситуацій у світі та зростаючими труднощами, з якими стикаються багаторівневі організації у спробах ефективно реагувати на них, політичним колам та спонсорам необхідно краще узгодити діяльність у сферах розбудови миру, гуманітарної допомоги та захисту. Такі інструменти, як UCP, можуть допомогти знизити напруженість у конфліктних ситуаціях закласти основу для більш широких миротворчих заходів.

UCP як підхід розбудови миру під час кризи та після неї

Часто вважається, що розбудова миру починається після припинення насильства. Проте багато чинників, що сприяють виникненню конфліктів, таких як недовіра, розпад інститутів та соціальна маргіналізація, найбільш помітні та актуальні саме в періоди кризи. Відкладання надання зовнішньої підтримки для розбудови миру до досягнення стабільності є не лише недалекоглядним, а й обмежує ресурси для запобігання насильству та надання допомоги постраждалим громадам.

UCP пропонує модель для подолання цієї прогалини: вона дає змогу місцевим суб'єктам розпочинати діяльність із розбудови миру навіть в умовах нестабільності, серед яких – захисна присутність, налагодження відносин та залучення всіх сторін. Ґрунтуючись на принципах ненасильства та місцевому лідерстві, UCP використовує захисну присутність, налагодження відносин та залучення всіх сторін для запобігання насильству та зменшення загроз у реальному часі. Замість того, щоб чекати на стабільність, UCP створює її, працюючи з громадами з метою зменшення рівня насильства, зміцнення довіри та підтримки ненасильницьких заходів.

UCP — це ненасильницький підхід до захисту, що ґрунтується на ініціативі місцевої громади та ставить на перше місце присутність, підтримку та зміцнення довіри. Він об'єднує місцеві організації для запобігання насильству та зниження загроз у реальному часі. Суб'єкти UCP не покладаються на збройну силу, а використовують зв'язки, публічність та колективні дії для підвищення рівня безпеки.

Співробітники UCP працюють разом із місцевими громадами, над зменшенням рівня насильства, зміцненням довіри та створенням простору для діалогу — навіть у ситуаціях, коли напруга залишається високою. Таким чином, вони зміцнюють захисні норми та починають працювати над усуненням першопричин конфлікту. Це особливо важливо в умовах, коли державні інституції відсутні або не користуються довірою, а насильство між громадами може спалахувати раптово та періодично.

І UCP, і розбудова миру ґрунтуються на спільних принципах: прихильність до ненасильства, пріоритети місцевої відповідальності та лідерства, а також сильний акцент на чутливості до конфліктів та принципі "не нашкодь". Центральним для обох підходів є усвідомлення того, що міцний мир та ефективний захист не можуть бути нав’язані ззовні, а мають будуватися зсередини самих громад. Довіра та взаємини є основою цієї роботи — зокрема, UCP докладає значних зусиль для зміцнення довіри в громаді, , що сприяє легітимності та довгостроковій ефективності розбудови миру. Важливо, що підхід UCP також означає зміну парадигми у нашому розумінні захисту: він ставить під сумнів припущення, що безпека вимагає застосування збройної сили, і натомість ставить у центр уваги взаємовідносини, присутність у громаді та місцеву ініціативу як основу для довготривалого захисту.

UCP часто сприймається як короткострокове або вузькоспеціалізоване втручання, тоді як розбудова миру вважається повільним і структурним процесом. Але ця дуалістична система не враховує способи, за допомогою яких UCP досягає безпосередніх результатів — посилення безпеки цивільного населення, сприяння участі та створення простору, необхідного для вкорінення сталого процесу розбудови миру. Водночас UCP не є суто реакцією на ситуацію чи тимчасовим заходом. Він є зміною у розумінні та практиці захисту, що ґрунтується на відносинах, довірі та місцевому лідерстві, особливо з числа соціально незахищених груп, таких як жінки та молодь.

International Women's Day Celebration, South Sudan, 2023 ©NP

Разом ці підходи взаємно підсилюють один одного. Раннє попередження та беззбройний захист створюють безпеку та згуртованість, необхідні для успішного розгортання процесу розбудови миру. UCP часто закладає основу для сталої розбудови миру, забезпечуючи безпеку громад для участі в довгострокових процесах примирення, політичної трансформації та соціального відновлення, а в деяких випадках — підтримуючи здатність груп брати участь у цих процесах. Коли програма UCP ґрунтується на довірі і очолюється соціально маргіналізованими групами, такими як жінки , UCP перетворює безпосередню захисну присутність на тривалий структурний вплив, сприяючи розбудові миру під керівництвом місцевих громад та переосмислюючи місцеві норми щодо безпеки, гендерної рівності та справедливості. Впроваджуючи захист у місцеві відносини та інституції, співробітники UCP допомагають громадам не лише пережити кризи, а й використати їх як можливості для переосмислення безпеки, справедливості, співіснування та розбудови сталого миру.

Що це означає на практиці?

UCP є прикладом того, як розбудова миру може відбуватися в умовах кризи. Як підхід до захисту, що здійснюється на рівні громади, UCP протидіє безпосередньому та потенційному насильству, одночасно зміцнюючи основи для довгострокового миру та безпеки. Опираючись на міжособистісні зв’язки та місцеву легітимність, цей підхід зміцнює соціальну згуртованість, відновлює захисні норми та формує довіру, необхідну для розгортання більш масштабних заходів з розбудови миру.

На практиці це може виглядати так:

- У зонах активних конфліктів команди UCP можуть сприяти стабілізації ситуації в громадах, запобігаючи насильству, супроводжуючи осіб, які перебувають у групі ризику, та зменшуючи рівень страху. Це дає можливість миротворцям організовувати діалог або надавати підтримку місцевим інституціям (див. Вставку 1).
- У нестабільних постконфліктних умовах традиційні заходи з розбудови миру, такі як процеси діалогу на рівні громад, що сприяють соціальній згуртованості та примиренню, можуть допомогти у впровадженні норм і структур, на яких ґрунтується підхід UCP, — зокрема взаємної довіри, ненасильницького врегулювання конфліктів, спільної відповідальності за захист, а також систем оповіщення громад, механізмів раннього попередження та інклюзивних платформ управління (див. Вставку 2).
- У ситуаціях, що не пов’язані з кризою або прихованим конфліктом, підхід UCP дедалі частіше застосовується для зміцнення соціальної згуртованості, захисту громадських суб'єктів та зменшення ризику насильства за допомогою заходів стримування та захисної присутності, що реалізуються силами місцевих громад (див. Вставку 3).

1 Громадські центри в Україні розбудова миру з урахуванням травматичного досвіду в умовах конфлікту

Після повномасштабного російського вторгнення у 2022 році Україна зіткнулася не лише з масовим переміщенням та руйнуванням, але й із підривом довіри в громадах на окупованих та деокупованих територіях. Суспільна згуртованість зазнала серйозного випробування, особливо між російськомовним населенням зі Сходу та україномовним населенням із Заходу. Підозри у співпраці з окупаційними військами — часто засновані на чутках або незначних доказах — поглибили розбіжності між сусідами.

У цьому контексті традиційні стратегії розбудови миру та моделі післявоєнного примирення не можуть чекати, поки ситуація стабілізується. Необхідно вирішувати проблеми, пов’язані з пережитими травмами, соціальним розшаруванням та браком довіри, а також надавати громадам матеріальну допомогу та захист. Створення волонтерських центрів у районах України, що постраждали від конфлікту, свідчить, як механізми UCP можуть створити сприятливі умови для розбудови миру, а також задовольнити потреби у захисті — навіть у розпал військових дій.

NP спільно з суб’єктами громадянського суспільства розпочали створювати волонтерські центри в таких важливих містах, як Херсон і Краматорськ.. Спочатку ці центри були створені як логістичні координаційні пункти, але згодом перетворилися на нейтральні зони безпеки, які забезпечують безпечне середовище для надання допомоги жертвам, психосоціальних послуг та проведення громадських заходів, а також забезпечують супровід з метою захисту та запобігання ризикам. NP забезпечила волонтерів, які працюють на передовій, засобами індивідуального захисту, провела навчання з надання першої допомоги та психологічної підтримки, а також виплатила їм грошову допомогу. Ці заходи дали простір «дихати» та дозволили суб'єктам на передовій безпечно продовжувати свою роботу.

Safety & Security Training, Ukraine , 2023 ©NP

Із посиленням стабільності в цих центрах вони перетворилися на осередки глибших перетворень:

- **Сприяння зміцненню довіри у громаді:** Ці місця є безпечними, деполітизованими територіями, де переміщені особи, місцеві жителі та волонтери можуть збиратися разом, щоб обмінюватися досвідом та відновлювати розірвані стосунки.

- **Програми соціальної підтримки за принципом "рівний рівному":** Для проведення структурованих психосоціальних занять для мешканців та волонтерів, які працюють у прифронтових районах і стикаються з травматичними ситуаціями, горем та вигоранням, персонал NP пройшов навчання з надання психосоціальної допомоги з використанням методів та протоколів, розроблених для застосування персоналом без спеціальної підготовки, з метою запобігання вигоранню та проявам ПТСР.

- **Сприяння діалогу в громаді:** Зокрема між населенням, яке перебувало під окупацією, і тим, яке її не зазнало, що дає змогу визнавати напруженість і ділитися досвідом.

- **Протидія шкідливим практикам:** У Херсоні волонтери склали «чорні списки» з людей, підозрюваних у співпраці з окупаційними силами. Завдяки інклюзивному діалогу в цих центрах ці каральні практики були припинені, а розподіл допомоги переорієнтовано на підходи відновлення.

- **Подолання мовних та культурних бар'єрів:** Російськомовні спільноти внутрішньо переміщених осіб, які на західних територіях часто стикаються з дискримінацією, знайшли в цих центрах можливості для міжкультурної взаємодії та подолання стигматизації.

- **Зміцнення місцевих інституцій:** Об'єднуючи волонтерів, суб'єктів громадянського суспільства та місцеву владу, ці центри покращили координацію та управління на місцевому рівні. Це сприяє спільному використанню ресурсів і посиленню співпраці між місцевими організаціями.

- **Покращення безпеки та захисту волонтерів, які працюють у прифронтових районах:** Місцеві ГО обмінюються інформацією щодо безпеки та останніми новинами в режимі реального часу, щоб запобігти загрозам.

- **Сприяння процесам зцілення як реагування на конфлікт:** Травма формується під час конфлікту, а не лише після нього. Визнаючи, що фізичний захист має бути пов'язаний із психологічним благополуччям, команди UCP інтегрували підходи до допомоги та оздоровлення, що враховують травматичний досвід, у повсякденну роботу з захисту та гуманітарну діяльність, відкинувши уявлення про те, що розбудова миру має чекати на закінчення війни.

Те, що починалося як діяльність із безпосереднього захисту, згодом стало інфраструктурою розбудови миру на рівні громад. Ці центри дозволили громадам почати процес зцілення, відновлення зв'язків і відбудови попри конфлікт, що триває. Вони демонструють, що для розбудови миру не обов’язково чекати на завершення конфлікту. Насправді, зволікання з цими зусиллями лише загрожує поглибленням розбіжностей і травм. Хоча офіційні мирні процеси можуть ігнорувати або відкладати роботу в зонах конфлікту, громадські організації вже беруть на себе ініціативу — допомагають людям подолати психологічні травми, відновлюють зв’язки між громадами та закладають основи для відновлення та співіснування.

2 Раннє попередження та раннє реагування в автономному регіоні Бангсаморо на мусульманському острові Мінданао

В автономному регіоні Бангсаморо на мусульманському острові Мінданао (BARMM) система раннього попередження та раннього реагування (EWER) показує, як механізми беззбройного цивільного захисту (UCP) можуть розвиватися протягом усього конфлікту — від активних бойових дій до постконфліктних політичних трансформацій.

Спочатку створені в рамках цивільного моніторингу дотримання перемир’я під час збройного конфлікту між урядом Філіппін та Ісламським фронтом визволення Моро (ІФВМ), групи EWER були створені для заповнення критичних прогалин у системі захисту, що залишилися після відходу формальних органів безпеки. За підтримки NP було проведено навчання громадських спостерігачів — серед яких багато жінок та молоді — з метою виявлення та повідомлення про порушення режиму припинення вогню, деескалації місцевої напруженості та забезпечення захисної присутності для переміщених осіб. Ці групи, що увійшли до складу Міжнародної моніторингової групи (ММГ) як компонент захисту цивільного населення (КЗЦН), забезпечили легітимність, довіру та глибоке розуміння місцевих умов у процесі моніторингу дотримання перемир’я, завоювавши довіру як серед державних, так і недержавних суб’єктів.

Early Warning Early Response (EWER) Monitors, Philippines 2024 ©NP

Після підписання угоди та початку етапу нормалізації в BARMM, система EWER адаптувалася до нових ризиків. У ході підготовки до загальнонаціональних та парламентських виборів 2025 року спостерігачі EWER розширили свої повноваження, включивши до них моніторинг випадків насильства, пов'язаного з виборами (НПВ). Спираючись на свою високу довіру та міцні зв'язки з місцевою громадою, вони зафіксували понад 85 підтверджених інцидентів НПВ в регіоні — від збройних сутичок і політичних залякувань до дезінформації та вимушеного переміщення населення. Ця інформація надходила до багатосторонніх координаційних платформ, що дозволяли громадському суспільству та державним органам спільно аналізувати ризики і оперативно реагувати на них.

Те, що спочатку було інструментом контролю за дотриманням перемир'я, перетворилося на офіційний громадянський механізм запобігання насильству та забезпечення участі громадян у демократичному процесі. Нині спостерігачі EWER займаються громадянською освітою, моніторингом цифрових ризиків та підтриманням діалогу, зберігаючи при цьому свою початкову роль у ранньому попередженні та деескалації. Їхня легітимність ґрунтується не на силі примусу, а на позапартійній позиції, постійній взаємодії та тісному зв'язку з місцевими громадами.

Ця еволюція підкреслює один із основних принципів UCP: саме завдяки тому, що механізми захисту, засновані на місцевих громадах, орієнтовані на цивільне населення, вони здатні витримувати випробування та трансформуватися на різних етапах конфлікту, переходячи від негайного запобігання насильству до розбудови сталого миру. У регіоні BARMM групи EWER не лише адаптувалися до мінливих загроз, а й стали головною опорою всеосяжної інфраструктури миру, забезпечуючи взаємодію між дотриманням режиму припинення вогню, політичним переходом та стійкістю громад.

3 Вставка 3: Будуємо мир зсередини: Запобігання насильству серед певної вікової групи допомогою груп із захисту молоді

У Адміністративному районі Великого Пібора (GPAA) Південного Судану традиційні вікові групи «мурле» — групи однолітків, такі як Куренен, Ланго і Ботонья, — історично виконували захисні та соціальні функції в громаді. Однак десятиліття збройного конфлікту та широкий доступ до стрілецької зброї перетворили ці структури на джерела смертоносного внутрішньо-громадського насильства. Підконтрольні раніше сутички між віковими групами переросли в ескалацію збройних сутичок, які часто спалахували через дрібні суперечки та підсилювалися суперництвом, економічним тиском та розпадом традиційного лідерства.

У відповідь NP започаткувала багаторічну ініціативу, спрямовану на запобігання насильству за віковою ознакою та відновлення довіри між поколіннями. Наріжним каменем цього підходу стало створення груп із захисту молоді (YPT) в округах Пібор, Гумурук та Лекуанголе. Ці команди складалися з 30 молодіжних лідерів різних вікових груп — у тому числі з груп, які раніше ворогували між собою — які пройшли підготовку з питань відмови від насильства, систем раннього попередження, посередництва та забезпечення безпеки громади.

Спочатку їх вважали малоймовірними партнерами, але групи із захисту молоді завоювали довіру завдяки поєднанню тренінгів, організованих NP, наставництва та інклюзивного діалогу. Вони відігравали ключову роль у виявленні ризиків виникнення конфліктів, посередництві у врегулюванні напруженості та сприянні створенню зон, вільних від зброї. Поворотним моментом стала мирна конференція, що відбулася в липні 2024 року за ініціативи NP та YPT, на якій представники молоді та місцевої влади спільно ухвалили нові правила, що регулюють використання зброї в місті Пібор, а також започаткували молодіжні патрулі для забезпечення безпеки громади.

Окрім безпосереднього запобігання насильству, YPT стали рушіями соціальних трансформацій. Вони сприяли налагодженню діалогу між поколіннями, реагували на сигнали раннього попередження та забезпечували супровід цивільного населення в зонах підвищеного ризику в періоди загострення напруженості. У співпраці з групами захисту жінок вони також сприяли забезпеченню супроводу для захисту, проведенню кампаній з інформування громадськості та спільним патрулюванням з метою запобігання актам помсти та захисту уразливих груп населення, зокрема жінок і дітей.

Важливо, що YPT допомогли переосмислити роль молоді в Піборі: від підбурювачів насильства до лідерів миру. Структура їхніх різновікових груп моделювала примирення на практиці, допомагаючи відновити розірвані зв'язки в громаді. Цей досвід ілюструє, як UCP, що ґрунтується на структурах громади та культурному взаєморозумінні, може сприяти розбудові миру навіть в умовах глибоко вкоріненого насильства на ґрунті ідентичності.

Youth Protection Team members, South Sudan, 2025 ©NP

У міру зростання довіри та зміцнення потенціалу громади, UCP переходить від реактивних заходів захисту до проактивної розбудови миру. З часом супровід поступається місцем захисній діяльності, а безпека — трансформації, що передбачає переосмислення соціальних норм, місцевого самоврядування та колективної стійкості.

Виклики та можливості

Незважаючи на очевидну взаємодію між UCP та миротворчою діяльністю, практична інтеграція на рівні політики та фінансування цієї сфери залишається обмеженою. Однією з головних проблем є роздільність політичних механізмів та джерел фінансування: Програма UCP часто фінансується в рамках заходів з гуманітарного захисту, тоді як розбудова миру зазвичай входить до сфери розвитку або політики. Така сегментація може обмежувати гнучкість і спільне планування або багатоступеневі підходи.

Крім того, існує стійке уявлення, що UCP є реактивним і короткостроковим підходом, а не стратегічним чи трансформаційним. Хоча UCP часто розглядається як захід короткострокового захисту, він дедалі частіше доводить свою цінність як основа для довгострокових змін. Здатність програми зменшувати безпосередні загрози — лише один із вимірів; не менш важливим є те, як вона розвиває інклюзивне лідерство, відновлює соціальну згуртованість і переосмислює захист через підходи, що базуються на відносинах. Інтегруючи безпеку в структури громад, UCP пропонує дієву стратегічну модель захисту, яка ставить під сумнів традиційні заходи реагування, що визначаються зовнішніми чинниками.

Водночас ці виклики відкривають і нові можливості. Зі зростанням потреб і скороченням фінансування дедалі більше суб'єктів чи донорів переосмислюють свої підходи. Це чудова нагода належним чином інвестувати в запобігання та місцеві ініціативи, що й є сутністю UCP та розбудови миру. Практичний досвід також показує, що громади, коли їм надають повноваження та підтримку, природним чином поєднують підходи до забезпечення безпеки та розбудови миру. Інвестиції в ці зусилля — особливо ті, що очолюють жінки, молодь та маргіналізовані групи — можуть сприяти як безпосередньому підвищенню безпеки, так і зміцненню стійкості в довгостроковій перспективі.

UCP та розбудова миру: Як розвивати це надалі

UCP не є чимось окремим від розбудови миру — це розбудова миру та захист у дії. Це дає громадам змогу гідно пережити кризу, а також сприяє структурним перетворенням, які відбуваються з часом. На місцевому рівні громади долучаються до розбудови миру в кризових ситуаціях, використовуючи інструменти та підходи UCP. Відмінності між гуманітарним підходом, підходом, спрямованим на захист, та підходом, спрямованим на розбудову миру, не мають значення — головне, щоб ці заходи були ефективними для захисту людей та запобігання зростанню насильства й конфліктів. Надзвичайно важливо, щоб це усвідомили політики, учасники реалізації проєктів, донори, громади та інші суб’єкти у сферах гуманітарної допомоги, розвитку та розбудови миру. Фрагментований підхід до гуманітарної діяльності, захисту та розбудови миру не є ефективним і призводить до того, що протягом тривалого часу до роботи залучається велика кількість різних суб'єктів. Необхідно подолати роз'єднаність в політичній спільноті. Висновок очевидний — з розбудовою миру не можна зволікати. Вона може розпочатися вже зараз, ґрунтуючись на відносинах, під керівництвом громад і забезпечуючи захист через присутність.

Ці ключові тези можна розглядати як набір рекомендацій щодо сприяння такому визнанню.

1.Розбудова миру може і повинна починатися ще під час кризи

- Розбудова миру часто відкладається до завершення конфлікту, проте багато першопричин, таких як соціальна маргіналізація, недовіра та розпад інституцій, найгостріше проявляються саме під час криз.
- UCP дає можливість розпочати процес розбудови миру в режимі реального часу, а не після того, як насильство буде подолано.

2. UCP — це практика розбудови миру

- UCP — це не просто інструмент захисту, це розбудова миру у дії. Це зміцнює довіру, зменшує страх і створює простір для діалогу, інклюзивності та трансформації.
- UCP закладає основу для довгострокового миру, зміцнюючи стійкість громад та місцеве лідерство.

3. UCP — це не короткостроковий проєкт і не нішева стратегія

- UCP забезпечує безпосередній захист, але його вплив має також структурний характер: відновлення соціальної згуртованості, переосмислення норм та переоцінка ролі молоді, жінок та місцевих лідерів у забезпеченні захисту та миру.

4. Інтеграція можлива і необхідна

- Практичний досвід доводить, що громади природним чином поєднують заходи із забезпечення безпеки та розбудову миру. Підтримка цих зусиль сприяє як безпеці, так і структурним змінам.

5. Заклик до дії

- Розбудова миру не може чекати на стабільність. UCP дозволяє громадам діяти вже зараз.
- Донори, політики та співробітники повинні вийти за межі вузьких рамок у сферах гуманітарної допомоги, розбудови миру та захисту і розглядати UCP як легітимний та надзвичайно важливий інструмент розбудови миру та захисту в цьому комплексному контексті.

NP staff and members of the Women Peace Team in Hardan, Sinjar, Iraq, 2025 ©NP